

Bezlü'l-mâ ûn fi fadli't-tâ ûn Adlı Eser Çerçevesinde Veba Hastalığı¹

İsmail KURT²

Öz: Muhaddislerin yoğunlaştığı alanlardan birisi de tıbb-ı nebevîdir. Tarihi süreç içerisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sağlık, hastalık gibi konularda sadır olan hadisleri inceleyen birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden birisi de İbn Hacer el-Askalanî (ö. 852/1449)'ye ait olan *Bezlü'l-mâ ûn fi fadli't-tâ ûn* adlı eserdir. Üç kızını da bu hastalık sebebiyle kaybeden İbn Hacer, tâ'ûn hakkındaki hadislerin toplanmasını talep eden kimselere cevaben bu eseri yazdığını dile getirmiştir.

Tâ'ûn kelimesi, dilimizde veba olarak adlandırılan hastalığı ifade etmektedir. Arapçadaki veba kelimesi ise İbn Hacer'e göre şemsiye bir kavram olup bütün bulaşıcı hastalıklar için kullanılmaktadır. O, söz konusu hastalıkla ilgili hadisleri eserinde derlemiş, yer yer onların tahriç ve sıhhat tartışmalarını da yapmıştır. İbn Hacer, veba hastalığından kaynaklanan ölümün Müslümanlar için şehadet vesilesi olurken, kâfirler için azap anlamına geleceği, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadisleri çerçevesinde karantina uygulanması, sair durumlarda olduğu gibi hastalıklar karşısında dua etmenin meşruiyeti, veba hastalığının kaldırılması için yapılacak dua gibi başlıklarla eserini detaylandırmıştır. Bulaşıcı hastalıkların son bulmaması, hatta içinde bulunduğumuz zaman diliminde dünyayı kasıp kavuran Kovid -19 salgını, söz konusu eserin aktüel değerini daha da artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İbn Hacer, Bezlü'l-mâ'ûn, Tâ'ûn, Veba.

The Plague Disease Within Framework Of The Book Called *Bezlu'l-maun fi fadli't-taun*

Abstract: One of the sciences of hadith is prophetic medicine. In the Islamic history many books are written in this field in order to examine or compile the hadiths about health and sickness. One of them is İbn Hajar al-Askalanî's book named with Bazl al-ma'ûn fi fadl al-ṭa'ûn. Ibn Hajar who lost his three daughters due to plague said that he wrote this book after friends' request for collecting the hadiths about plague. In our language the word of ṭa'ûn is used to express the 'waba.' In the other hand the word of 'waba' in arabic is an umbrella word used to definite communicable diseases. Ibn Hajar, who started to writing of his book with this analyzing, collected the hadith about plague and criticized and extracted it. Meanwhile, he mentioned the followings: the dying due to plague gives to Muslims the martyring and the torment to unbelievers; the application of quarantine in the framework of the Prophet (p.b.u.h.)'s hadiths; the legitimacy of praying against diseases, as in other cases; the making of praying to Allah so as to removing the plague. The continuing of communicable diseases, and the Covid -19 epidemic that swept

¹ Bu makale *Hadislerde Veba ve Korunma Yolları Bezlü'l-Mâ'ûn Adlı Eser Çerçevesinde* isimli yüksek lisans çalışmasından türetilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ismailkurt@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9873-9369.

the world during the time we were in, further increased the value of this book. **Keywords:** Hadith, Ibn Hajar, *Bezlü'l-maun*, Plague, Veba.

الطاعون من خلال كتاب بَدَل الماعون في فضل الطاعون

الخلاصة: الطب النبوي هو القسم الذي اهتم المحدثون. قد ألف الكتب المختلفة التي بحثوا فيها الأحاديث النبوية في الصحة والمرض. أحد من هذه الكتب هو بَدَل الماعون في فضل الطاعون لابن حجر العسقلاني. قال ابن حجر الذي ماتت بناته الثلاثة من الطاعون أنه كتب هذا الكتاب بعد طلب أصدقائه لجمع الأحاديث في الطاعون. معنى كلمة الطاعون هي الوباء في لغتنا التركية. ولكن الوباء في اللغة العربية أمعن من الطاعون باستغراقه الأمراض المعدية. جمع ابن حجر بعض الأحاديث في الطاعون وخرجها. في غضون ذلك ترجم لأقسام الكتاب هذه الكلمات: موت من مرض الطاعون وسيلة الشهادة للمسلمين بينما كان عقاب للكافرين. المحجر الصحي من خلال الأحاديث النبوية. مشروعية الدعاء للمرض كما في الأوقات المختلفة. عدم إزالة المرض المعدية علاوة على الكوفيد-19 الذي نعيش فيها الآن أنحاء العالم ازداد اهتمام هذا الكتاب.

الكلمات المفتاحية: الحديث, ابن حجر, بَدَل الماعون, الطاعون, الوباء.

GİRİŞ

Veba kelimesi, bulaşıcı hastalıkları ifade etmek üzere kullanılan şemsiye bir kavramdır.³ Tâ'ûn kelimesiye, veba denildiğinde zihnimizde canlanan hastalık için kullanılmaktadır. Şu durumda tâ'ûn (plague) hastalığı, bulaşıcı olması hasebiyle veba (communicable diseases) hastalıklarından bir hastalıktır.⁴ Veba hastalığı günümüzde, her ne kadar yayılma oranı açısından baskılansa da son bulmuş değildir. Bunun yanında şemsiye kavram olan vebanın kapsamı içerisinde bulunan muhtelif bulaşıcı hastalıklar, çeşitli etki oranlarına sahip olarak devam etmektedir.⁵

2019 yılının sonlarına doğru Çin'in Hubei eyaletinde baş gösteren Kovid-19 yani yeni tip koronavirüs salgını, 2020 Haziran ayı itibariyle geride 487,548 ölü, 9,633,075 enfekte olmuş insan bırakmıştır.⁶ Bu rakamlar birkaç yıl içerisinde unutulacak olsa da söz konusu salgının sosyolojik, jeo-politik, ekonomik, psikolojik etkilerinin uzun süre devam edeceği tahmin edilmektedir.⁷ Ancak böylesi bir hastalık ne tarihte ilk ne de son vakıadır. Tarihi süreç içerisinde buna benzer salgınlar yaşanmış ve konuyla ilgili çeşitli eserler kaleme alınmıştır.⁸ İslam dünyasında bu konu ile ilgili eser kaleme alan isimlerden birisi de İbn Hacer el-Askalânî'dir. Onun eserini tekrardan gündeme almak Müslümanların, özeldede tâ'ûn hastalığı genelde ise bulaşıcı hastalıklara karşı bakış açısını anlamaya önemli bir katkı sunacaktır.

Üç kızını da veba hastalığı sebebiyle kaybetmiş olan İbn Hacer'in yazdığı bu eser, Fransız araştırmacı Daniel Panzac (ö. 2012)'ın ifadesiyle 'Alanında yüzyıllarca otorite sayılan bir külliyattır.'⁹ İbn Hacer, söz konusu eserini beş bölüm halinde kaleme almıştır. Müellif birinci bölümde, veba hastalığının hem azap hem de rahmet olarak gönderildiğine dikkat çekmiştir.¹⁰ İkinci bölümde veba ile tâ'ûn kelimelerinin anlamı, bu hastalığın sebebine dair 'cin teorisi', hastalıktan korunmak üzere okunması tavsiye edilen ayet-i kerime ve hadisi şeriflerden bahsedilmiştir.¹¹ Bir sonraki bölümün temel konusu veba hastalığından dolayı ölen Müslümanın şehadete ermesi ile alakalıdır.¹² Dördüncü bölümde karantinaya işaret etmiş, karantina bölgesini terk etmeyi azap ifadesiyle dile getirmek suretiyle konunun önemine vurgu yapmıştır.¹³ Son bölümde ise veba hastalığına maruz kalındığında dua'nın keyfiyeti, bu hastalığa karşı

³ Cehverî, ts., "es-Sihâh", V-B-E Maddesi.

⁴ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn fî fadli't-tâ'ûn*, thk. Ahmed İsâm Abdülkâdir Kâtib (Riyad: Dârü'l-Âsime, ts.), 102.

⁵ Bu kısımdan sonra tâ'ûn hastalığı yerine dilimizde meşhur olduğu üzere veba kelimesini kullanacağız. Bulaşıcı hastalıkları için ise Arapçadaki "vebâ" kelimesini kullanma yerine doğrudan "bulaşıcı hastalıklar" ifadesine yer vereceğiz.

⁶ "Coronavirus Update (Live): 9,633,075 Cases and 487,548 Deaths from COVID-19 Virus Pandemic - Worldometer" (Erişim 25 Haziran 2020).

⁷ "Coronavirus Will Change the World Permanently. Here's How.", *POLITICO* (Erişim 25 Haziran 2020).

⁸ *Hadislerde Veba ve Korunma Yolları -Bezlü'l-mâun fî fadli't-tâun Adlı Eser Çerçevesinde* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 3-6.

⁹ Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, çev. Serap Yılmaz (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997), 156.

¹⁰ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 71-92.

¹¹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 93-179.

¹² İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 177-226.

¹³ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 227-312.

alınacak önlemler, veba hastalığına maruz kalmış kişilere karşı takınılması gereken tavırlarla alakalı konuları işlemiştir.¹⁴

Bezl'ül-mâûn adlı eser üzerine yaptığımız incelemeler, İbn Hacer'in veba hastalığına karşı herhangi bir tıbbî tedavi yönteminden bahsettiğine dair bulgu ortaya koymamaktadır. Bu sebeple Müslüman ilim adamlarının bu hastalığın tedavisine dair önerilerini de müstakil bir başlık açmak suretiyle aktaracağız.

1. Veba Hastalığının Kısa Tarihçesi

Veba hastalığının, insanlık tarihi boyunca kitlesel ölümlere sebep olduğu bilinmektedir. Bu ölümler, toplumları birçok açıdan etkilemiş ve dünya tarihinin yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Şimdi bu hastalığın tarihi serüveni hakkında dünya tarihi ve İslam tarihi başlığı altında bilgi vermek istiyoruz.

1.1. Dünya Tarihinde Veba Hastalığı

Batı kaynaklarında kara ölüm (black death)¹⁵ olarak adlandırılan veba hastalığı, tarihi süreç içerisinde eşzamanlı veya muhtelif vakitlerde birçok bölgede görülmüştür. Salgınlar öncesinde nüfusları on binler ile ifade edilen şehirler, nüfuslarının büyük kısmını bu salgınlarda kaybetmiş ve büyük bir felaket ile karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan bu olaylar, insanı etkileme açısından veba hastalığının ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğunu gösteren önemli kayıtlardır. Bu kayıtlardan bir kısmını şu örnekler oluşturmaktadır:

Milattan sonra 540'da Mısır, 542'de İstanbul ve 543 yılında da İran'da ortaya çıkan salgınlar.¹⁶ 1337–1339 yıllarında Orta Asya ve Çin'de çıkan veba salgınları on üç milyon kişinin ölümüne sebep olmuş; 1348'de Avrupa'da ortaya çıkan veba salgını da büyük yıkımlara sebep olmuştur. Bu salgın sonucu üç yıl içerisinde yirmi dört milyon insan ölmüştür.¹⁷

1375 yılında Avrupa'da görülen salgın, halkın %13'nü etkisi altına almıştır. Bu veba salgınında Avrupa'da yirmi beş milyon insanın, Asya'da da bir o kadarının öldüğü tahmin edilmektedir. 1466'da Teselya, Makedonya ve İstanbul'da; 1478'de Venedik'te veba salgınları olmuş, bu salgınlarda çok sayıda insan vefat etmiştir.¹⁸ 1628 yılında Lyon'da, 1630 yılında Milano ve Verona'da, 1631 yılında Venedik'te, 1651 yılında Barselona'da, 1656 yılında Napoli'de ve 1657 yılında da Cenova'da veba salgını görülmüştür.¹⁹ 1743 yılında Messina'daki salgında ise nüfusun %70'i ölmüştür.²⁰ 1898–1948 yılları arasında Hindistan'da veba salgınları yaşanmıştır. Bu yıllar arasında on üç milyon insan veba hastalığı sebebiyle hayatını kaybetmiştir.²¹

Yukarıda zikredilen şehirler, genel olarak ekonomik hayatın canlı olduğu ve ulaşım yolları üzerinde bulunan yerleşim yerleridir. Bu durum, veba hastalığının yayılmasındaki önemli merkezleri göstermesinin yanında, daha küçük yerleşim yerlerindeki muhtemel vakaların ihmal edilerek kayıt altına alınmaması ihtimalini zihinlere getirmektedir. Böyle bir ihtimal kabul edilirse, söz konusu veba hastalığının tarih boyunca toplumlara, kayıt altına alınandan daha fazla zarar vermiş olması kabulden uzak değildir.

1.2. İslam Dünyasında Veba Hastalığı

İslam tarihinde, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşadığı dönemden, yakın zamana kadar birçok veba salgını kayıtlara geçmiştir. İslam dünyasındaki veba salgınlarına dair bilgi veren İbn Hacer de bunlardan beşinin, diğerlerinden daha büyük ve yaygın olduğunu söyler. Bu salgınlar; Şireveyh, Amvas, Carif, Feteyât ve Eşraf salgınlarıdır.

Şireveyh vebası, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Medâin'de görülmüştür.²²

¹⁴ İbn Hacer, *Bezl'ül-mâûn*, 313-360.

¹⁵ "Black Death | Definition, Cause, Symptoms, Effects, Death Toll, & Facts", *Encyclopedia Britannica* (Erişim 25 Haziran 2020).

¹⁶ Prokopius, *İstanbulda İsyan ve Veba*, çev. Ali Calap (İstanbul: Lir Yayınları, 2002), 248.

¹⁷ Andrew Nikiforuk, *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, çev. Sebehattin Erkanlı (İstanbul: İletişim Yayınları, ts.), 76.

¹⁸ "Veba", *Ana Britanica* (İstanbul: Ana Yayıncılık, 2000), 21: 558.

¹⁹ Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, 185.

²⁰ Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, 185.

²¹ Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, 39.

²² İbn Hacer, *Bezl'ül-mâûn*, 361.

Amvas salgını İslam tarihinde bilinen ilk büyük salgın olup Hz. Ömer (r.a.) (ö. 23/644)'ın hilafeti döneminde, hicri 17-18. yıllarda bugünkü Suriye topraklarında görülmüştür.²³ Hz. Ömer (r.a.), Şam'a doğru yola çıkmışken Serğ denilen bölgede Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a.) (ö. 18/639) ve arkadaşları ile karşılaşmış ve bu bölgede veba salgını olduğunu haber almıştır. Söz konusu salgında Ebu Ubeyde b. Cerrah, Muaz b. Cebel (ö. 18/639), Yezid b. Ebi Süfyan (ö. 18/639), Safvan b. Vehb (ö. 18/639), Şurahbil b. Hasene (ö. 18/639), Fadl b. Abbas (ö. 18/639) (r.anhüm) ve daha birçok sahabî vefat etmiştir.²⁴ Bu veba salgınında vefat eden insanların sayısı yirmi beş bin olarak nakledilmiştir.²⁵

Carif salgınının vuku bulduğu tarih olarak; h. 69, 70 ve 73 yılı zikredilmektedir. Bu salgın önce Basra yakınlarında Carif adlı bölgede baş göstermiş, daha sonra tüm Basra'yı etkisi altına almıştır. Basra ve çevresinde üç gün içerisinde, günlük yaklaşık yetmiş bin olmak üzere toplam iki yüz bin civarında insan vefat etmiştir.²⁶

Hicrî 87 yılında vuku bulan Feteyât vebası, Nesa kentinde başlayıp Şam, Vasıt ve Basra bölgelerini de etkisi altına almıştır. Bu salgın, daha çok genç kadınların vefat etmesinden dolayı Feteyât ismi ile anılmıştır.²⁷

Hicrî 107 ve 127 yıllarında Şam'da veba salgınları yaşanmıştır. Hicrî 131 yılında, Selem b. Kuteybe vebası olarak adlandırılan bir salgın meydana gelmiştir. Bu salgın, Basra'da Recep ayında başlamış, Ramazan ayında şiddetlenmiş ve nihayet Şevval ayında etkisi azalmıştır. Bu salgında ölenlerin sayısı, bazı günler bin kişiye kadar ulaşmıştır. Hicrî 127 yılında Gurab vebası görülmüştür. Emevî hükümlerinin sırasında veba salgınları baş gösterdiği vakit halifeler, başkenti Şam dışındaki eski bir Rum kenti olan Rasefe şehrine taşınmışlardır.²⁸

Abbasi emirlerinden birinin halka 'Allah (c.c.)'a hamd edin ki biz hükümlerimize geldiğimizden bu yana, Allah (c.c.) üzerinizden veba belasını kaldırdı' diye hitap etmesi, bu dönemde veba salgınlarının azaldığını göstermektedir. Bununla birlikte, Hicrî 134 yılında Rey'de, 146'da Bağdat'ta, 221 yılında Basra'da, 249 yılında Irak'ta, 223 ve 224 yılında İsfahan'da, 346 ve 406 yıllarında Basra'da salgınların görülmesi, bu hastalığın kaybolmadığına da işaret etmektedir.²⁹

Hicrî 400'lü yılların ortasında Türkistan, Fergana, Kaşgar ve Semerkant'ta iki yüz otuz altı bin kişinin öldüğü salgın kayıtlara geçmiştir.³⁰ Hicrî 420'li yıllarda Türkistan, Hint ve İran bölgesinde başlayan salgın, Gazne, Horasan, Cürcan, Rey, İsfahan, Hilvan şehirlerine kadar ulaşmıştır.³¹ Yine Hicrî 448-469 yılları arasında Şam, Mısır ve Bağdat'ta çeşitli salgınlar görülmüştür.³² Hicrî 478, 575, 633, 749, 764, 771, 781, 791, 813, 819 ve 821 yılları arasında, özellikle Mısır, Şam ve Bağdat merkezli çeşitli veba salgınlarının yaşandığı aktarılmaktadır.³³ Hicrî 819 yılında gerçekleşen veba salgını, İbn Hacer'in, Fatma ve Aliye isimli iki kızının ölümüne sebep olmuştur. 833 yılındaki veba salgınında ise onun hamile olan büyük kızı Zeyn Hatun vefat etmiştir.³⁴

1190 yılında İstanbul, Galata'da görülen veba salgını, deniz yolu üzerinden yakın bölgelere yayılmıştır. Bu salgının İstanbul'un nüfusunun üçte birini yok ettiği aktarılmaktadır.³⁵ 1191, 1192 yıllarında da İzmir, İstanbul, Bosna-Hersek gibi yerlerde çeşitli salgınlar yaşanmıştır.³⁶ Bu tarihlerden sonra da, İslam

²³ Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed el-Hanefî Aynî, *Umdetü'l-kâri* (Kahire: 1, ts.), 4: 395.

²⁴ Ali b. Muhammed b. Esir İbnü'l-Esir, *Üdsü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. M. İbrahim el-Benna (Kahire: Dâru's-Şa'b, 1970), 2: 513, 3: 31, 4: 366, 5: 174, 492.

²⁵ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 361.

²⁶ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 362.

²⁷ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 363.

²⁸ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 363.

²⁹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 364-365.

³⁰ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 366.

³¹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 365.

³² İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 367.

³³ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 369.

³⁴ Muhakkik, bu eserin yazılış tarihinin İbn Hacer'in üç kızının vefat tarihleri arasına denk geldiğine işaret etmektedir. Daha detaylı bilgi için bakınız. İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 9.

³⁵ Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, 21.

³⁶ Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, 26, 27.

dünyasının büyük bölümüne hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu'nda neredeyse her yıl en az bir kez veba salgını görülmüştür.³⁷

2. Veba Hastalığına Karşı Alınan Tedbirler ve Tedavi Yöntemleri

2.1. Karantina

İbn Hacer karantina uygulamasını, -hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadisleri hem de sahâbe'nin uygulaması üzerinden örneklendirerek- veba özelinde bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlenmesi için uygulanması gereken temel kısıtlama³⁸ olarak nitelirmektedir. Bu bağlamda eserinde yer verdiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.), karantinaya dikkat çekmiştir. Bu rivayette 'Bu veba, İsrâiloğullarına veya sizden öncekilere gönderilmiş bir azaptır. Bir yerde veba olduğunu işitince oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba çıkacak olursa, kaçıp kurtulmak için orayı terk etmeyin' buyurmuştur.³⁹ Bir diğer rivayette de 'Bir yerde veba (bulunduğunu) işitirseniz oraya girmeyiniz. Bulduğunuz yerde zuhur edecek olursa, vebadan kaçıp kurtulmak maksadıyla (bulduğunuz yerden dışarı) çıkmayınız' denilmiştir.⁴⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in karantina konusundaki tavsiyelerinin, sahabe tarafından uygulandığı görülmektedir. Hz. Ömer (r.a.), Suriye bölgesindeki orduyu teftiş için yola çıkmışken kendisine Serğ isimli kasabada veba hastalığının görüldüğü haber verilmiştir. Arkadaşları ile istişareden sonra seferden dönme kararı alan Hz. Ömer (r.a.)'a, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hadisleri hatırlatılmış ve bunun üzerine o da Allah (c.c.)'a hamd ederek seferden dönme kararını uygulamıştır.

Olayı İbn Abbas (r.a.) (ö. 68/687-88) şu şekilde anlatıyor: Ömer b. el-Hattâb, Suriye'ye doğru yola çıktı. Serğ isimdeki kasabaya gelince, Suriye bölgesindeki askerlerin komutanı Ebu Ubeyde b. el-Cerrah ve maiyeti ile karşılaştı. Ömer b. el-Hattâb'a Suriye'de veba salgını çıktığını haber verdiler. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb,

– Bana ilk muhacirleri çağırın, diye emretti. Onlar geldiler. Onlara Suriye'de veba salgını çıktığını bildirdi ve bu konuda onlarla istişare etti. Fakat bu istişareyle, veba hastalığı karşısında nasıl davranılacağına dair herhangi bir görüş birliğine ulaşılamadı. Onlardan bazıları:

– Biz bir maksatla yola çıktık, buradan geri dönülmesini uygun görmüyoruz, dedi. Bazıları da:

– İnsanların geri kalan kısmı ve Resulullah (s.a.v.)'in ashâbi seninle beraberdir. Bunları, vebanın üzerine sürmenizi münasip görmüyoruz, dediler. Ömer b. el-Hattâb onlara,

– Beni (bir müddet) yalnız bırakın dedi. Sonra,

– Bana Ensar'ı çağırın diye emretti. İbn Abbas der ki, ben de onları çağırdım. Ömer b. el-Hattâb onlarla da istişare etti. Ensar da muhacirler gibi fikir birliğine varamadılar ve öbürleri gibi (bir kısmı gidelim, bir kısmı dönelim diyerek) ihtilaf ettiler. Ömer b. el-Hattâb onlara da

– Beni (bir müddet) yalnız bırakın buyurdu. Sonra bana,

Burada fetih muhacirlerinden olan Kureyşli yaşlılardan kim varsa, bana onları çağır, dedi. Onları da çağırdım. Bunlardan hiç ihtilafa düşen olmadı. Hepsi aynı görüşte idi:

– Biz buradan, toptan dönmeyi, hiç kimseyi vebanın üzerine göndermemenizi uygun görüyoruz, dediler. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb halka şöyle ilan etti:

– Ben sabahleyin geri dönüyorum, peşimden siz de gelin. Ebu Ubeyde b. el-Cerrah (r.a.) bu emri muvafık bulmayarak,

– Yani Allah (c.c.)'ın kaderinden mi kaçılıyorsunuz? diye seslendi. Ömer b. el-Hattâb da,

³⁷ Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*, 269.

³⁸ Karantina uygulaması Eski Ahit'te de yer almakta olup, tıbbi bir konu olarak dinsel metinlerdeki varlığı hastalık-insan ve din üçgenindeki sıkı ilişkiyi göstermektedir. Karantina uygulamasının tarihi seyri için bk. (Gülden Sarıyıldız, "Karantina", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), 24/463-465.)

³⁹ Ebû Abdillâh b. Muhammed b. İsmâîl el-Cu'fî el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dımeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002), "Enbiya", 54.

⁴⁰ Buhârî, "Tıbb", 30.

– Ey Ebu Ubeyde! Bu sözü keşke başkası söyleseydi (de senden işitmeseydim). Evet, biz Allah (c.c.)'ın bir kaderinden kaçıyor, Allah (c.c.)'ın bir başka kaderine iltica ediyoruz! Şimdi sen, devenle seyahat ederken iki yakalı bir vadiye uğrasan, bunun bir yakası mümbit ve otlu, ötekisi de kıraç ve otsuz olsa; burada deveni mümbit tarafta otlatman Allah (c.c.)'ın kaderinden (değil de), kıraç tarafta otlatman mı Allah (c.c.)'ın kaderindedir? dedi. Bu sırada, bir ihtiyacı sebebiyle orada bulunamayan Abdurrahman b. Avf (r.a.) (ö. 32/652) geliverdi, (meseleye muttali olunca);

—Bu hususta ben, kesin bir ilim sahibiyim, zira Resulullah (s.a.v.)'in, 'Bir yerde veba olduğunu işitince oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba çıkacak olursa, ondan kaçıp kurtulmak için orayı terk etmeyin' dediğini işittim dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (kararındaki isabet sebebiyle) Allah (c.c.)'ya şükürde bulundu ve kabileyle birlikte geri döndüler.⁴¹

Buradaki rivayetler çerçevesinde salgına karşı karantina önlemini tartışan âlimlere⁴² göre bu rivayetler, kişi için haramı ve helali belirtmektedir. Yani veba olan bölgeye girmek ve çıkmak yasaklanmıştır.⁴³ Hatta hadiste sevabını Allah (c.c.)'dan umarak, hastalığın var olduğu bölgeyi terk etmeyip, sabır içerisinde bekleyen kişiye bunun karşılığında şehit ecri verileceği bildirilmiştir.⁴⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hastalığa karşı uyarısı sahâbe nezdinde Hz. Ömer (r.a.) eliyle gereken titizliğin gösterilmesi için yeterli olmuştur.

2.2. Dua

İbn Hacer, veba hastalığı vuku bulduktan sonra nelerin yapılabileceğine dair bir bahis açmış ve burada öncelikle bu hastalığın kaldırılması için dua edilip edilemeyeceğine dair bir soru dile getirmiştir. Buna ilaveten sorduğu sorular arasında şunlar da bulunmaktadır: Şayet dua caiz ise bu, cemaatle mi yapılmalı yoksa ferden mi yapmalı? Yine şayet cemaatle dua etmek caiz olursa bazı mezheplerde olduğu üzere kunut okuma şeklinde mi olmalı yoksa yağmur duasında olduğu gibi oruç sonrasında sahraya mı çıkılmalı?⁴⁵

İbn Hacer, veba salgınının kaldırılması için dua yapılmasının öncelikle meşru olduğunu ifade etmiş aynı şekilde söz konusu duanın ferdî ya da ictimâî bir şekilde yapılabileceğini de ifade etmiştir. Özellikle Şafii mezhebinin kunut okuma şeklindeki uygulamasından bahsetmiştir.⁴⁶ O, Şafii mezhebi dışındaki kimselerin kunut okunmasına dair cevaz vermediklerini ifade etmekle birlikte mutlak olarak dua edilmesinde bir mani bulunmadığını dile getirmiş ve 'Veba bulunmayan yerde yaşayan insanların, veba bulunan yerdeki insanlar için dua etmesi müstehap görülmüştür' demiştir.⁴⁷

İbn Hacer, Hanbelî mezhebine bağlı bazı kimselerin, hastalığın kaldırılması için dua edilmesine karşı geldiklerini de ifade etmektedir. İbn Hacer'e göre bu kimseler, Muaz (r.a.)'ın, Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hastalığı Müslüman için şehadet ve rahmet saymasından ötürü dua etmekten çekinmesini delil olarak getirmişlerdir. Bunun yanında o, söz konusu hastalığın kader bağlamında da ele alındığına işarette bulunmuştur. Ona göre bu iddiayı savunan kimselerin delilleri zayıftır. Şayet kader sebebiyle duayı terk etmek söz konusu olursa, her bir durumda duanın terk edilmesi gerekmektedir.⁴⁸

Aynı şekilde yukarıda ifade edildiği üzere kader düşüncesiyle hareket edilirse tedavinin de terk edilmesi gerekir ki sahih hadisler bu durumun aksini ifade etmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla kader gerekçesiyle kişinin hastalıkların kaldırılması için dua etmesinde bir problem bulunmamaktadır.

⁴¹ Buhârî, "Tıbb", 30.

⁴² Kurt, *Hadislerde Veba ve Korunma Yolları*, 45-51.

⁴³ Buna karşın XVI. Asrın ortalarından sonra veba hastalığının bulaşıcılığı kabul edilerek havası temiz yerlere tedavi amacıyla çıkılmasına cevaz verilmiştir. (Nükhet Varlık, "Tâun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2011, 40/40: 175-177.)

⁴⁴ Buhârî, "Tıbb", 31; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnaût & Âdil Mürşid vd. "1421/2001" (Müessesetü'r-Risâle, t.y.), 6: 154.

⁴⁵ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 315-316.

⁴⁶ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 316.

⁴⁷ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 317.

⁴⁸ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 317.

⁴⁹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 318.

Günümüz dünyasının maruz kaldığı yeni tip koronavirüs salgını karşısında da hangi inanca mensup olursa olsun insanın, aldığı tedbirlerin yanında duaya sarıldığı medyaya yansımaktadır.⁵⁰ İnsan merkeze alındığında dua'nın, onda fitrî bir özellik olduğu aşikârdır. Nihayetinde üstesinden gelemeyeceği herhangi bir durum ile karşılaşan veya kendisini boşlukta hissedenden bireyler, aşkın bir varlığa dua etme ihtiyacı duymaktadır. Dolayısıyla her bir insan, aşkın varlık olan yaratıcıya dua etmektedir. Bu inanç ve istem, kişinin rahatlamasını ve karşılaştığı problemlere karşı daha güçlü bir tavır takınmasını sağlamaktadır. Âyet-i kerimelerin ifadesi ile insanoğlu her hangi bir sıkıntı ile karşılaştığı vakit, tüm samimiyeti ile hangi şartlarda olursa olsun yüce yaratıcıya el açıp yalvararak ondan yardım dilemektedir.⁵¹ Amerikalı yazar Patrick Glynn de *Kanıt Post-Seküler Bir Dünyada İnanç ve Bilimin Uzlaşması* adlı eserinde dua ve tıp arasında müspet ilişkinin var olduğunu iddia etmektedir. Dindarlık ile fiziksel sağlık arasında doğru orantıya dayalı bir ilişkinin var olduğunu, böyle bir ilişkinin varlığının ise stres ve hastalıklar arasındaki irtibatın varlığının ortaya konulmasından sonra anlatılabildiğini söylemiştir. Ona göre dindarlık, stresi azaltmaktadır. Bu ise dindar insanların daha az hastalanmasına sebep olmaktadır.⁵²

Günümüz insanına dair verdiğimiz bu örnekler de hastalıklar karşısında dua etmenin yalnızca sayfalarda kalan bir uygulama olmadığını aynı şekilde modern insan için de nihai bir sığınak olduğunu göstermektedir.

2.3. Tedavi

Bu kısımda değinmek istediğimiz ana konu modern çağdan önce Müslüman ilim adamları tarafından bu hastalığın tedavisi amacıyla önerilen tıbbî tavsiyelerin ne olduğunu ortaya koymaktır. Çünkü veba salgınları karşısında bugün, modern tıbbin geliştirdiği muhtelif ilaçlar bulunmaktadır. Örneğin Madagaskar'daki veba salgınının tedavisinde antibiyotik kullanımı bu ilaçlara örnek olarak gösterilebilir.⁵³

İbn Hacer, veba hastalığının tedavisi için herhangi bir tıbbî öneride bulunmamaktadır. Bununla birlikte İbn Hacer'in kader bağlamındaki çıkarımlarından hareketle onun, tıbbî tedaviye karşı olmadığını söylemeliyiz. Bize göre İbn Hacer'in tıbbî bir tedavi önerisi sunmaması eserinin oluşturulma gayesi ile alakalıdır. Çünkü o eserinin girişinde 'Bazı kardeşlerim benden veba ile ilgili hadisleri toplamamı, onları şerh etmemi, ahkâmını belirtmemi ve açıklanması gereken kısımları ortaya koymamı defaatle istediler. Ben de onların isteğine cevap verdim' demektedir.⁵⁴ İbn Hacer her ne kadar veba hastalığı karşısında tıbbî bir tedavi tavsiyesinde bulunmasa da ondan önceki bir kısım âlimlerin bu konudaki tavsiyeleri bulunmaktadır. Şimdi onlardan bazılarına değinmek istiyoruz.

Abdûlmelik b. Habib el-Endelûsî (ö.238/844)'nin kaleme aldığı *et-Tıbbu'n Nebevî* adlı eserde bulaşıcı hastalıklardan bahsedilmektedir. Buna göre Hz. Ömer (r.a.)'a bir kısım insan tarafından, memleketlerinde bulaşıcı bir hastalığın görüldüğü haber veriliyor. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) cahiliye döneminde de Arapların itibar ettiği tabiplerden olan Haris b. Kelede es-Sekafî (ö. 13/634)'ye bu durumda ne yapılabileceğini soruyor. Haris b. Kelede de Hz. Ömer (r.a.)'a bulaşıcı hastalıkların Arap topraklarında sık görüldüğünü söyleyerek, Süreyya yıldızının doğduğu vakte kadar yaşadıkları yeri terk etmeleri nasihatinde bulunuyor. Buna ilaveten yaşadıkları yere karşın daha havadar mıntikalara çıkmalarını ve özellikle bu süre içerisinde soğan, sarımsak ve pırasa gibi sebzelerle beslenerek, çıplak ayakla yerlere basmamalarını, gündüz uyumamalarını ve Semen-i Arabî adlı yağ sürünmeleri tavsiyesinde bulunuyor.⁵⁵

Endelûsî'nin kitabını tahkik eden Dr. Muhammed Ali Bâr da Sekafî'nin, Süreyya yıldızının doğduğu vakte kadar göç tavsiyesinin bölgedeki tabii durumla alakalı olduğunu ifade etmektedir. Buna göre Süreyya yıldızının doğması ile yaz mevsimi başlamaktadır. Yaz aylarında sıcağın şiddeti ile bölgedeki bataklıklarla birlikte topraktaki gübreleşmiş maddeler kuruyarak, bu bölgede yaşayan zararlı böcekler yok

⁵⁰ "Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'Devletimiz tüm kurumlarıyla görevinin başında, zaman mefhumu gözetmeksizin milletin hizmetindedir'" (Erişim 25 Haziran 2020); "Proclamation on the National Day of Prayer for All Americans Affected by the Coronavirus Pandemic and for Our National Response Efforts", *The White House* (Erişim 25 Haziran 2020).

⁵¹ Bkz. Yûnus sûresi 10/12; Rûm sûresi 30/31; Fussilet sûresi 41/49

⁵² Patrick Glynn, *Kanıt Post-Seküler Bir Dünyada İnanç ve Bilimin Uzlaşması*, çev. Ali Ayten vd. (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004), 89.

⁵³ "WHO Provides 1.2 Million Antibiotics to Fight Plague in Madagascar" (Erişim 25 Haziran 2020).

⁵⁴ İbn Hacer, *Bezli'l-mâ'ûn*, 65.

⁵⁵ Abdûlmelik b. Habib Endelûsî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, thk. Muhammed Ali el-Bâr (Beyrut, 1993), 363-364.

olmaktadır. Bu değişimin kaçınılmaz sonucu ise bulaşıcı hastalıkların ortadan kalkmasıdır. Dr. Muhammed Ali Bâr; soğan, sarımsak, pırasa vb. sebzelerin mikropları ve bakterileri yok etme özelliğine sahip olduğunu belirterek, Hâris b. Kelede'nin tavsiyelerinin ne kadar önemli olduğuna dikkat çekiyor.⁵⁶ Dikkat edilirse Hz. Ömer (r.a.) zamanında hekimlik yönü bulunan bir ismin, soğan, sarımsak ve pırasa gibi gıdaların tüketilmesini tavsiye etmekle, tıpkı bugün modern tedavilerde kullanılan antibiyotik maddesine işaret etmiş olmaktadır.⁵⁷

Batıda yüzlerce yıl referans olarak kabul edilen İbn Sina da bu hastalığın tedavisi için bazı önerilerde bulunmuştur. İbn Sina'ya göre hastalığın sebebi, atmosferdeki değişiklikler ile bunu tetikleyen sunî ve tabîî olaylardır. Hastalığın sebebini bu şekilde niteleyen İbn Sina, bu hastalığın tedavisi için; kan akıtmak, içerisinde demir oksit bulunan kilden yakılar kullanmak, hastalıktan dolayı şişme gösteren bölgeyi çizerek yarmak, merhem sürmek ve muhtevasında sirke, gül suyu, sakız ve menekşe gibi bitkiler olan süngerleri yara üzerine koymak gibi çeşitli önerilerde bulunmaktadır.⁵⁸

Kan akıtılmasının sebebi, hava ile kanın direk teması sonucu pis kanın atılarak vücutta temiz kanın deveranını sağlamaktır. Ayrıca geçmiş dönemlerde veba otu, haşişe-i mübareke otu, abdestbozan otu, almaç otu ve bal ile yapılacak farklı karışımların da alternatif bir ilaç olarak kullanıldığı söylenmiştir.⁵⁹

3. Veba Hastalığından Dolayı Ölümünün Anlamı

3.1. Ceza

İbn Hacer, veba hastalığının geçmiş milletlerden bir kısmına ceza olarak gönderildiğine dair bazı hadisleri eserinde zikretmiştir.⁶⁰ Bu rivayetlere göre insanlar, hak yoldan sapmak suretiyle kendilerine gönderilen peygamberlere itaat etmemelerine bir karşılık olarak veba ile cezalandırılmışlardır. O, konuyu işlediği bölümün başlığında 'ricz' kelimesine yer vermiştir.⁶¹

'Ricz' ifadesi Allah (c.c.) tarafından Araf suresinde -meali şu şekilde olan ayet-i kerimede kullanılmıştır: 'Üzerlerine azap çökünce, 'Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği söz uyarınca bizim için dua et. Eğer azabı (ricz) üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve İsrâiloğullarını seninle birlikte elbette göndereceğiz' dediler.'⁶² İbn Hacer, bu ayet-i kerimede yer alan ricz kelimesini veba olarak açıklamış ve bu veba neticesinde Firavun kavminden yetmiş bin kişinin öldüğünü ifade etmiştir.⁶³

'Ricz' kelimesinin, veba anlamına geldiği Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sadır olan hadis-i şeriflerde ifade olunmuştur. Nitekim İbn Hacer'in eserinde yer verdiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hastalıktan şöyle bahsetmiştir: 'Bu veba, İsrâiloğullarına veya sizden öncekilere gönderilmiş bir azaptır (ricz). Bir yerde veba olduğunu işitince oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde veba çıkacak olursa, ondan kaçıp kurtulmak maksadıyla orayı terk etmeyin.'⁶⁴

⁵⁶ Endelûsî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 363-364.

⁵⁷ Soğan, sarımsak, şarap ve hayvansal bir maddeden oluşturulan bin yıllık anglo-saxon göz kreminin antibiyotiğe dirençli canlıları % 90 oranında yok ettiğine dair bakınız: "WHO Provides 1.2 Million Antibiotics to Fight Plague in Madagascar".

⁵⁸ el-Huseyn b. Ali b. Sina İbn Sina, *el-Kânun fi't-tıbb*, thk. Muhammed Emin ed-Dannâvî (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), I-III/3: 165.

⁵⁹ A. Sirac Fakirullah, *Şifalı Bitkiler ve Emrâz* (İstanbul: Merve Yayınları, ts.), 531.

⁶⁰ Vebanın azap olarak telakki edilmesi yalnızca İslamî kaynaklarda yer alan "ender ve Müslümanlara özgü" bilgilerden değildir. 16. yüzyılda yaşayan Johannes Raicus "Vebâ, cildi yaralamadan vücuda giren bir mermidir. Allah'ın öfkesi geçtiğinden, ölüm meleği onu orada tecrit etmiş, hareketten alıkoymuştur. Vebânın hakiki bir mermi olduğunu İncil de belirtir" diyerek söz konusu hastalığın/hastalıkların ilahi kaynaklı bir ceza olduğunu ileri sürer. Sigrid Hunke, *Avrupanın Üzerine Doğan İslam Güneşi*, çev. Servet Çetin (İstanbul: Bedir Yaymevi, ts.), 221.) J. Raicus'un ifadeleri de dikkate alındığında semavi dinlerin bulaşıcı hastalıklar için "azap" nitelemesi yaptıkları ifade edilebilir. Ayrıca bu konuda bk. Panzac, Osmanlı İmparatorluğunda Vebâ, 166.

⁶¹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 84.

⁶² Araf Suresi, 134.

⁶³ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 84.

⁶⁴ Buhârî, "Enbiya", 54.

Aktardığımız bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) vebayı tavsif ederken 'Bu veba, bir azap (*ricz*)'tır⁶⁵ demiştir. Bununla birlikte bazı rivayetlerde 'rics'⁶⁶ ve 'azap'⁶⁷ kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir. Bu iki kelime de emirlere itaatsizlik ve azgınlık karşılığında verilen ceza anlamına gelerek vebayı nitelenmek için kullanılmıştır.

İbn Hacer'in veba hastalığının azap olarak gönderildiğine dair aktardığı hadislere şu rivayetler de örnek olarak gösterilebilir: Davud (a.s.) tapınağı inşa ederken Allah (c.c.), İsrâiloğullarının azgınlıkları artınca Davud (a.s.)'a bu kavmin şu üç şeyden birini seçmesini vahyetti: iki sene kuraklık ile sınanmak, iki ay boyunca üzerlerine düşmanın musallat olması ve üç gün boyunca üzerlerine veba hastalığının gönderilmesi. İsrâiloğulları bunun üzerine peygamberlerine; sen bizim peygamberimizsin, bizim için seç diyerek yalvardılar. Bunun üzerine Davud (a.s.) onlara 'Açlık gerçekten büyük bir beladır ve siz ona sabredemezsiniz, düşman musallat olunca da geriye herhangi bir şey bırakmaz' dedi ve onlar için veba hastalığını seçti. Güneş batıncaya kadar bu kavimden yetmiş bin civarında -bazılarına göre- yüz bin civarında insan, vebadan dolayı vefat etti. Daha sonra Davud (a.s.) hastalığın kalkması için Allah (c.c.)'a yakarmış ve Allah (c.c.) da hastalığı onların üzerinden kaldırmıştır.⁶⁸

3.2. Şehadet

İbn Hacer, eserinin üçüncü bölümünü 'Veba'nın Müslümanlar için şehadet ve rahmet olması' ifadesi ile isimlendirmiştir.⁶⁹ O, buradaki kanaatini bir kısım hadisleri delil getirerek izhar etmektedir.

Veba hastalığı sebebiyle ölümün, müminler için şehadet anlamına geleceğine dair İbn Hacer'in zikrettiği hadislerden biri şu rivayettir: 'Veba, her bir Müslüman için şehadet vesilesidir.'⁷⁰ Bu rivayet söz konusu hastalığın Müslümanlar için şehadet sebebi olacağını ortaya koymaktadır. İbn Hacer'in eserinde zikrettiği diğer rivayetlere baktığımızda veba hastalığının Allah (c.c.)'tan bir rahmet olduğu, onunla istediği kişiyi şehadete ulaştıracağı ve insanların amellerini temizleyeceğine dair ifadelerin yer aldığı görülmektedir.⁷¹

Şehadet kavramının, daha çok savaşta kişinin canını Allah (c.c.) yolunda feda etmesi şeklinde zihinlere gelmesi sebebiyle olsa gerek, İbn Hacer bu durumu nefyeden bir başlık kullanarak şu hadisi zikretmektedir: 'Şehitler; veba sebebiyle ölen, karın ağrısından ölen, boğularak ölen, yıkıntı altında kalarak ölen ve canını savaşta Allah (c.c.) yolunda feda edenler olmak üzere beş sınıftır.'⁷² Buna ilaveten o, bir başka rivayeti de eserinde zikrederek şehitlerin sınıfının daha fazla olduğunu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e isnad edilen bir ifadeyle dile getirmektedir.

'Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün 'Şehadet nedir?' şeklinde soru sormuştur. Bu sorunun muhatabı olan sahabîler de 'Şehadet, Allah (c.c.) yolunda savaşmak sebebiyledir.' cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Allah resulü, bu şekildeki şehadete ilaveten yedi sınıf şehadetin daha bulunduğunu ifade etmiştir. Buna göre; veba sebebiyle ölen şehittir, boğularak ölen şehittir, zatü'l-cenb hastalığı sebebiyle ölen şehittir, karın ağrısından ölen şehittir, yanarak ölen şehittir, yıkıntı altında kalarak ölen şehittir, kadın şayet hamile ise ve bu şekilde ölmüşse şehittir.'⁷³ İbn Hacer'in, 'Burada zikredilen sebepler gerçekleşme de kişinin şehadet niyeti ile şehitliğinin hâsıl olacağına' dair bir başlık açtığı görülmektedir.⁷⁴ Bu konuda delil olarak kullandığı hadisi şerife göre Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Kişi sadakatle Allah (c.c.)'tan şehadet isterse, o, yatağında ölse dahi Allah (c.c.) onu şehit mertebesine ulaştırır' demektedir.⁷⁵ İbn Hacer burada zikredilen

⁶⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebir*, nşr. Beşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1988), "Cenaiz", 66.

⁶⁶ Buhârî, "Enbiya", 54.

⁶⁷ Buhârî, "Tıbb", 31.

⁶⁸ İbn Hacer, bu rivayetin tahririni yapmakta ve Müslim'in şartına uyan bir rivayet olduğunu dile getirmektedir. İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 82.

⁶⁹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 169.

⁷⁰ Buhârî, "Cihad ve's-Siyer", 30.

⁷¹ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 179-180.

⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14: 58.

⁷³ Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. el-Ezdî es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Mekebetü'l-Asriyye, ts.), "Cenaiz", 15.

⁷⁴ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 179-180.

⁷⁵ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 187.

şehadet ifadesini 'Bunların şehit olması, -zikredilen şeyler sebebiyle ölümün şiddetinden dolayı- onlara şehadet ecri verilecektir' şeklinde te'vil etmiştir.⁷⁶ O, bununla birlikte veba hastalığından ölen kimseleri daha farklı değerlendirmiştir.

İbn Hacer, veba hastalığı sebebiyle şehit olanların, savaşta ölümlerini şehadete ulaştıran kimselerle beraber olacağını ifade etmektedir. Onun bu konuda delil olarak kullandığı rivayetlerden biri şu nakildir: Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Şehitlerle veba sebebiyle ölenler bir araya gelir de veba hastalığından dolayı ölenler 'bizler de şehidiz' derler. Bunun üzerine denilir ki: onların da yaraları şehitlerin yarası gibiyse, kanları şehitlerin kanları gibi akıyorsa ve misk gibi kokuyorsa işte o zaman şehittirler. Görürler ki veba sebebiyle ölenler de nitelendiği şekildedir.'⁷⁷ İbn Hacer, bu hadisin hasen olduğunu ifade etmekle birlikte söz konusu hadisin benzerlerine de eserinde yer vermektedir.⁷⁸

İbn Hacer, veba sebebiyle ölümün şehadete vesile olması için önemli bir şartı yine hadisler üzerinden ortaya koymaktadır. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Veba, hem Allah (c.c.)'ın dilediğine gönderdiği bir azap hem de müminler için rahmet vesilesidir. Kişi vebaya tutulur da evinde sabrederek ve mükâfatını (Allah (c.c.)'dan) umarak kalırsa, buna ilaveten, ona Allah (c.c.)'ın bir kaderi çerçevesinde maruz kaldığını bilirse, o kişiye ancak şehit ecri vardır' demektir.⁷⁹ O, bu hadisi izah sadedinde şehit ecrinin ancak sabır, Allah (c.c.)'ı bilme ve karşılığını ondan bekleme ile gerçekleşeceğine dikkat çekmiş, hatta kişinin böylesi bir hal ile veba dışındaki bir sebepten dolayı ölse de şehit ecri alacağını ifade etmiştir.⁸⁰

SONUÇ

Veba hastalığı, tâ'ûn dâhil bütün bulaşıcı hastalıklar için kullanılan şemsiye bir kavramdır. Ancak bulaşıcılığından olsa gerek dilimizde 'tâ'ûn' ismi, müsebbibi kemirgen/pire olarak bilinen hastalığın isimlendirilmesinde kullanılmamakta, bunun yerine doğrudan veba kelimesi tercih edilmektedir. Belki de böylesi bir kullanım -tâ'ûn hastalığı özelinde- bulaşıcı bütün hastalıklar karşısında Müslümanlara tavır alma keyfiyetini kolaylıkla sunmaktadır. Veba hastalığı konusunda eser yazan isimlerden birisi de üç kızını veba hastalığı sebebiyle toprağa vermiş olan İbn Hacer el-Askalanî'dir.

Veba hastalığı, insanlık tarihi boyunca birçok salgınlarla toplumlara derinden etki etmiştir. Tarihi süreç içerisinde Müslümanlar da herhangi bir zaman ve herhangi bir coğrafya farkı gözetmeksizin söz konusu hastalığa maruz kalmışlardır. Özeldir bu hastalık, hala dünyada etkisini göstermekte, ancak alınan tedbirlerle birlikte kontrol edilebilir seviyede bulunmaktadır. Bununla birlikte bulaşıcı hastalıklar son yüzyıl içerisinde dünyanın herhangi bir noktasında milyonlarca ifade edilebilen ölümlere yol açmıştır. Bu salgınlar; İspanyol gribi, Sars, Mers, Kuş gribi gibi çeşitli isimlerle anılsa da ortak özellikleri 'veba' olmalarıdır. Dünyayı tehdit eden bulaşıcı hastalıklardan sonuncusu da yeni tip koronavirüs (Kovid-19)'dur. Dolayısıyla bu hastalığın da 'veba' olması hasebiyle, bulaşıcı hastalıklar karşısında Müslümanın alması gereken tavırlar burada da geçerliliğini koruyacaktır.

Bulaşıcı hastalıklar karşısında Hz. Peygamber (s.a.v.), karantina uygulamasına dikkat çekerek Müslümanların buna riayet etmesini emretmiştir. Halife Hz. Ömer de veba olan bölgeye -ilk baştaki kadere itirazlara rağmen- girmeyerek hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emrine ittibaya etmiş hem de hastalıktan korunma çabasının da kaderin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur.

İnsanın karşılaşacağı her türlü belalara karşın aşkın bir varlığa yönelmesi, ondan yardım dilemesi onun fitrî bir yönüdür. Kaldı ki İslam dini de evveliyetle yüce rabbimize el açmamızı, ona sığınmamızı emretmektedir. Veba hastalığı karşısında da Müslümanların bu hastalıklardan kurtulmak üzere duaya sarılması elbette ki hem vakiyaya hem de fitrata uygun bir durumdur. Bugün Kovid-19 karşısında tüm önlemleri alan ve buna ilaveten yaratıcıdan da yardım dileyen farklı inançlardan sulta sahibi devlet başkanlarının varlığı hem itikadî arka planı hem de insanın fitrî yapısını yansıtan bir durumdur.

⁷⁶ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 186.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29: 198.

⁷⁸ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 197.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43: 235.

⁸⁰ İbn Hacer, *Bezlü'l-mâ'ûn*, 200.

Veba hastalığı karşısında birer önlem olarak karantina ve dua uygulamalarına ilaveten tıbbî tedavi yoluna da gidilmiştir. Bu bağlamda hem tıbb-ı nebevî ile alakalı eserler hem de İslam tarihi boyunca gerçekleştirilen uygulamalar çeşitli metotların kullanıldığını göstermektedir.

İbn Hacer, ayet ve hadislerden istifade ederek bu hastalığı ceza ve mükâfat bağlamında ele almıştır. O, bu amaçla veba hastalığının Allah (c.c.)'ı inkâr eden kâfirler için henüz dünyada başlayan bir ceza olduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde Müslüman olup da büyük günahlara dalan kimselere de amellerine mukabil dünyada verilen bir karşılıktır. Bu hastalık, şehit olmayı arzulayan, Allah (c.c.)'ı hatırlayan ve bu hastalık karşısında sabrederek ve karşılığını Allah (c.c.)'tan umarak bekleyen mümin için bir şehadet vesilesidir. Şehadet konusunda aktarılan hadisler, bu mükâfatın yalnızca veba hastalığına hasredilmediğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnaût & Âdil Mürşid vd. "1421/2001". Müessesetü'r-Risâle, ts.

Aynî, Bedrüddin Mahmûd b. Ahmed el-Hanefî. *Umdetü'l-kâri*. Kahire: 1, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. İsmâîl el-Cu'fî el-. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 2002.

Cehverî, ts.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: Mekebetü'l-Asriyye, ts.

Endelûsî, Abdülmelik b. Habib. *et-Tıbbu'n-Nebevî*. thk. Muhammed Ali el-Bâr. Beyrut, 1993.

Fakirullah, A. Sirac. *Şifalı Bitkiler ve Emrâz*. İstanbul: Merve Yayınları, ts.

Glynn, Patrick. *Kant Post-Seküler Bir Dünyada İnanç ve Bilimin Uzlaşması*. çev. Ali Ayten vd. İstanbul: Gelenek Yayınları, 1. Basım, 2004.

Hunke, Sigrid. *Avrupanın Üzerine Doğan İslam Güneşi*. çev. Servet Çetin. İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.

İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Bezlü'l-mâ'ûn fi fadli't-tâun*. thk. Ahmed İsam Abdülkâdir Kâtib. Riyad: Dârü'l-Âsime, 1. Baskı., ts.

İbn Sina, el-Huseyn b. Ali b. Sina. *el-Kânun fi't-tıbb*. thk. Muhammed Emin ed-Dannâvî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

İbnü'l-Esir, Ali b. Muhammed b. Esir. *Üdsü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. thk. M. İbrahim el-Benna. Kahire: Dâru'ş-Şa'b, 1970.

Kurt, İsmail. "Hadislerde Veba ve Korunma Yolları -Bezlü'l-mâun fi fadli't-tâun Adlı Eser Çerçevesinde". Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Nikiforuk, Andrew. *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*. çev. Sebehattin Erkanlı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, ts.

Panzac, Daniel. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba*. çev. Serap Yılmaz. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

Prokopius. *İstanbulda İsyan ve Veba*. çev. Ali Calap. İstanbul: Lir Yayınları, 1. Basım, 2002.

Sarıyılız, Gülden. "Karantina". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/463-465. İstanbul, 2001.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu'l-kebîr*. nşr. Beşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 3. Basım, 1988.

Varlık, Nükhet. "Tâun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/175-177, 2011.

Encyclopedia Britannica. "Black Death | Definition, Cause, Symptoms, Effects, Death Toll, & Facts". Erişim 25 Haziran 2020. <https://www.britannica.com/event/Black-Death>

"Coronavirus Update (Live): 9,633,075 Cases and 487,548 Deaths from COVID-19 Virus Pandemic - Worldometer". Erişim 25 Haziran 2020. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

POLITICO. "Coronavirus Will Change the World Permanently. Here's How." Erişim 25 Haziran 2020. <https://www.politico.com/news/magazine/2020/03/19/coronavirus-effect-economy-life-society-analysis-covid-135579>

"Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'Devletimiz tüm kurumlarıyla görevinin başında, zaman mefhumu gözetmeksizin milletin hizmetindedir'". Erişim 25 Haziran 2020. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-devletimiz-tum-kurumlariyla-gorevinin-basinda-zaman-mefhumu-gozetmeksizin-milletinin-hizmetindedir/>

The White House. "Proclamation on the National Day of Prayer for All Americans Affected by the Coronavirus Pandemic and for Our National Response Efforts". Erişim 25 Haziran 2020. <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/proclamation-national-day-prayer-americans-affected-coronavirus-pandemic-national-response-efforts/>

"Veba". *Ana Britanica*. İstanbul: Ana Yayıncılık, 2000.

"WHO Provides 1.2 Million Antibiotics to Fight Plague in Madagascar". Erişim 25 Haziran 2020. <https://www.who.int/news-room/detail/06-10-2017-who-provides-1-2-million-antibiotics-to-fight-plague-in-madagascar>.